

УДК: 338.12

О. М. КРАВЧЕНКО**ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЦИКЛІЧНОСТІ**

Досліджено особливості сучасної циклічності економічного розвитку. Встановлено, що циклічний розвиток є характерною рисою будь-якої економіки. З'ясовано, що у класичному циклі вихідною і ключовою фазою виступає економічна криза, яка є формою тимчасового вирішення проблем і протиріч ринкової економіки. Здійснено аналіз причин циклічності економічного розвитку. Доведено, що модифікація сучасної циклічності відбувається завдяки змінам у конфігурації циклу, що перешкоджає виконанню ринком відтворювальної та санаційної функцій.

Ключові слова: циклічність, економічна криза, кредитна піраміда, заборгованість, державний борг, глобалізація.

Исследованы особенности современной цикличности экономического развития. Определено, что циклическое развитие является характерной чертой любой экономики. Установлено, что в классическом цикле исходной и ключевой фазой выступает экономический кризис, который является формой временного решения проблем и противоречий рыночной экономики. Проведен анализ причин цикличности экономического развития. Доказано, что модификация современной цикличности происходит благодаря изменениям в конфигурации цикла, что препятствует выполнению рынком функций воспроизводства и санации.

Ключевые слова: цикличность, экономический кризис, кредитная пирамида, задолженность, государственный долг, глобализация.

Investigated the features of modern cyclicity of economic development. Has been determined that the cyclical development is a feature of any economy. It was found, that in the classical cycle, the initial and key phase serves the economic crisis, which is a form of temporary solutions to problems and contradictions in a market economy. Are analyzed the causes of cyclicity of economic development. Been proven that the nature of the modification of economic cycles is not limited to changes in the duration of ups and downs. Modification of modern cyclicity is due to changes in the cycle configuration that prevents the implementation of market recovery and readjustment functions. These processes are essentially distinguishes modern cycle from the classical cycle and the cycle of free competition. The main features of modern cyclicity, according to the author, are: an excess of the monopolization of the economy; deregulation; an extremely rapid pace of scientific and technological progress; globalization of production, which forms the world (total) the nature of cyclicity.

Keywords: cyclicity, economic crisis, the credit pyramid, debts, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Однією з найважливіших характерних рис розвиненої ринкової економіки є її циклічний розвиток, що проявляється в періодичних підйомах та спадах ділової активності. Дана циклічність чітко простежується в зміні основних макроекономічних показників, зокрема, обсягу реального ВВП, інтенсивності інвестицій, рівня безробіття. Циклічність розвитку в умовах сучасної глобалізації економіки за останні десятиліття зазнала певної еволюції і має ряд особливостей.

На циклічність впливають, насамперед, такі чинники: поглиблення процесів інтеграції та лібералізації, посилення міжнародного поділу праці, масове застосування і бурхливий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій.

Незважаючи на намагання людства передбачити економічні коливання з метою послаблення циклічних спадів виробництва, об'єктивна реальність доводить неефективність спроб уникнути непередбачених криз. На нашу думку, однією з причин такого стану речей є недостатня дослідженість особливостей сучасної циклічності. Аналізу зазначеної проблематики присвячена наша стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Циклічні коливання належать до числа суперечливих і складних явищ в економіці. Немає практично жодного відомого вченого-економіста, який не торкався би в своїх дослідженнях даної проблеми. Перші пояснення циклічності були зроблені в межах неокласичного напряму політичної економії після економічної кризи 1825 року. До найбільш відомих вчених, які досліджували зазначене коло питань можна віднести: В.-С. Джевонса (вперше зробив спробу осмислення

циклічного характеру капіталістичного виробництва); Д. Рікардо (з позицій класичної школи політичної економії досліджував кризи і пояснював їх несправедливістю в розподілі багатства); С. Сімсонді (причиною криз вважав недоспоживання населення, невідповідність між виробництвом і споживанням); К. Маркса (вперше обґрунтував середні економічні цикли); Й. Шумпетера (циклічність капіталістичного виробництва пов'язував із нерівномірним характером науково-технічного прогресу, особливостями розвитку основного капіталу); І. Фішера та Дж. Хоутрі (причиною циклічних явищ вважали процеси, що відбуваються в кредитно-грошовій сфері); М. Кондрат'єва (обґрунтував теорію довгих циклів); Дж. Кейнса, Р. Харрода, П. Самуельсона та Е. Хансена (представляли кейнсіанську концепцію економічних циклів); М. Фрідмена (розробив монетаристську концепцію циклу); І. Туган-Барановського (вбачав причини криз у диспропорційності між рухом заощаджень та інвестицій у галузях економіки) [1-8].

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення особливостей сучасної циклічності, а також дослідження об'єктивних причин циклів та їх природи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Погляди на природу економічних циклів відрізняються великою різноманітністю. Сьогодні існують десятки протилежних теорій. Однак, на наш погляд, зазначені дослідження не дають чіткої відповіді на питання про об'єктивні причини економічних циклів взагалі і сучасної циклічності зокрема.

Сучасна економічна криза є класичною кризою перевиробництва. Вона має об'єктивні передумови. Періодичне виникнення криз в капіталістичній

економіці обумовлено іманентно притаманним їй протиріччям, яке описав ще К. Маркс. Основною причиною циклічності є суперечність між суспільним характером капіталістичного виробництва і приватно-капіталістичним привласненням його результатів.

Один з проявів цього конфлікту – вилучення власниками капіталу частини доданої вартості, що призводить до концентрації багатства в руках обмеженого кола капіталістів. Але в той же час це є причиною постійного відставання сукупного платоспроможного попиту від обсягу виробництва предметів споживання. З певною часткою спрощення, не враховуючи інвестиційний попит капіталістів і внесок державного сектору, можна стверджувати, що платоспроможний попит відстає від сумарної пропозиції товарів рівно на величину чистого прибутку власників засобів виробництва [9].

Зазначений дисбаланс накопичується, що періодично призводить до криз перевиробництва, які характеризуються перевищенням пропозиції споживчих товарів над платоспроможним попитом, а також перенасиченням основного капіталу, тобто створенням надлишкових виробничих можливостей.

Саме таку класичну кризу перевиробництва ми спостерігаємо сьогодні. Активне вивчення феномену циклічності подібних криз в економіці та побудова відповідних теорій почалися ще у XIX столітті.

В 20-ті роки минулого століття М.Д. Кондрат'єв описав механізм функціонування довгих циклів. Механізм цих циклів має двоїстий характер: з одного боку, їх причиною є вплив накопичуваних дисбалансів, що виникають в капіталістичній економіці внаслідок класичної суперечності між працею і капіталом, а з іншого – циклічність обумовлена поступовим формуванням нового устрою економіки, перш за все, розвитком засобів виробництва [10].

Але все ж таки фундаментальним фактором циклічності виступає іманентна недосконалість капіталізму, що призводить до постійних криз. М.Д. Кондрат'єв у своєму дослідженні вказує що циклічність буде існувати, доки існує капіталістичний спосіб виробництва.

Саме еволюція капіталістичної системи проявляється в спробах вирішення іманентного протиріччя капіталізму.

У класичній капіталістичній економіці знищення надлишкового капіталу здійснювалося стихійно – через природні для цієї формації періодичні кризи перевиробництва. На етапі імперіалізму нейтралізація надлишкового капіталу в «передових» країнах капіталістичної економіки відбувалася шляхом зовнішньої експансії. Втім, експансія капіталу не позбавила зазначені країни від циклічних криз, а навпаки, перетворила ці кризи в глобальні.

Подальше розширення капіталістичної експансії породило фінансовий капіталізм, одним з основоположних механізмів якого є система кредитного зростання. Позичковий відсоток і система

кредитного зростання – невід'ємний елемент ринкової економіки на всіх етапах її розвитку. Але в контексті теми нашого дослідження розглянемо це як спробу пом'якшити іманентну суперечність капіталізму і забезпечити зростання економіки шляхом емісії боргів і масованого кредитування споживачів.

З точки зору вирішення конфлікту між працею і капіталом ідея полягає в тому, щоб забезпечити платоспроможний попит за рахунок кредитування. В результаті почнеться більш інтенсивне виробництво та зростання доходів споживачів. І власники засобів виробництва, і споживачі зможуть виплачувати кредити з відсотками. Як наслідок – банкіри зможуть видати ще більше кредитів. Цикл повториться знову.

Боргове стимулювання економіки почалося одразу після Другої світової війни. А вже з середини 70-х років минулого століття воно перетворилося в потужну боргову накачку економіки. З початку 80-х років XX століття феномен різкого зростання ВВП в США виник завдяки дії програм масового кредитування споживачів. Втім, схема кредитного стимулювання економіки має два суттєвих недоліки. По-перше, вона передбачає постійне розширення рівня кредитування споживачів. Позичальники не змогли б розрахуватися зі своїми кредиторами, оскільки в економіці недостатня кількість грошей на величину відсотків по кредиту. У ринковій економіці значна частина всіх грошей виникає як банківський кредит. Але в цьому випадку в обіг запускається тільки основна частина позики, а відсотки, які повинен погасити позичальник, не «монетизовані». Таким чином, на погашення всієї величини виданих кредитів з відсотками в економіці недостатньо надрукованих грошей. Тому момент можливого розрахунку позичальників з кредиторами перетворюється в суто теоретичну подію. Без постійного розширення кредитування ця схема не тільки не може ефективно функціонувати, але й сама перетворюється на загрозу для економіки. Як тільки боргова експансія зупиняється, починається кредитна криза (збільшення рівня неплатежів по кредитах).

По-друге, навіть в разі постійної боргової накачки економіки система боргового зростання не скасовує періодичні кризи, а лише надає деяку відстрочку. Оскільки будь-який кредит видається під заставу певного об'єкта, рано чи пізно настає момент, коли вся власність позичальника вже перейшла в заставу і йому просто нічого запропонувати в забезпечення нового кредиту. Тому неможливо весь час збільшувати рівень кредитування. Ця ситуація в масштабах всієї економіки означає, що кредитна піраміда досягла свого максимуму і більше не може збільшуватися. А значить – вже не компенсуватиметься дисбаланс між попитом і пропозицією. На цьому етапі економічний колапс стає неминучим, масштаби кризи перевиробництва набуватимуть незрівнянно більших розмірів, ніж в аналогічній ситуації без наявності кредитної піраміди.

Таблиця 1. Валовий внутрішній продукт (млрд.дол) та державний борг (у % до ВВП) країн G7 у 2000-2015 роках

Рік	США		Японія		Німеччина		Велика Британія		Італія		Франція		Канада	
	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %	ВВП, млрд. дол	Державний борг, %
2000	10284,8	-	3236,7	143,8	2430,4	58,8	1556,1	37,0	1628,1	105,1	1678,3	58,7	910,9	80,7
2001	10621,8	53,0	3322,3	153,6	2531,4	57,6	1634,9	34,3	1694,7	104,7	1750,1	58,2	948,2	81,8
2002	10977,5	55,4	3383,0	164,0	2570,9	59,2	1699,8	34,2	1725,0	101,9	1796,9	60,1	991,7	79,9
2003	11510,7	58,5	3508,6	169,6	2603,3	62,9	1793,8	35,8	1762,1	100,5	1847,7	64,2	1029,7	76,2
2004	12274,9	65,5	3690,2	180,7	2693,6	64,7	1889,7	38,7	1839,2	100,1	1951,4	65,7	1090,7	72,1
2005	13093,7	64,9	3858,6	186,4	2804,6	66,9	2008,5	40,0	1916,4	101,9	2046,6	67,2	1161,8	70,9
2006	13855,9	63,6	4044,5	186,0	3002,7	66,3	2122,0	41,0	2014,9	102,6	2159,6	64,4	1229,0	70,1
2007	14477,6	64,0	4243,1	183,0	3186,7	63,5	2234,1	42,2	2099,0	99,8	2269,4	64,4	1287,7	66,8
2008	14718,6	72,8	4281,3	191,8	3275,7	64,9	2263,7	50,3	2117,7	102,4	2318,4	68,1	1326,1	67,8
2009	14418,7	86,0	4075,4	210,2	3116,8	72,4	2182,2	64,2	2016,8	112,5	2267,3	79,0	1296,7	79,3
2010	14964,4	94,7	4319,5	215,8	3279,5	81,0	2251,1	75,7	2075,9	115,4	2340,2	81,7	1353,1	81,1
2011	15517,9	99,0	4388,6	231,6	3471,8	78,3	2332,3	81,3	2130,9	116,5	2438,1	85,2	1424,4	81,5
2012	16155,3	102,5	4547,4	238,0	3560,1	79,5	2406,4	84,8	2109,0	123,3	2487,6	89,6	1475,9	84,8
2013	16691,5	104,6	4683,5	244,5	3639,0	77,1	2492,0	86,0	2105,6	129,0	2542,3	92,4	1533,0	86,1
2014	17393,1	104,6	4766,0	249,1	3763,2	74,5	2614,5	87,9	2135,9	132,5	2604,3	95,3	1599,1	86,2
2015	18036,7	105,2	4843,3	248,0	3860,1	71,0	2702,0	89,0	2175,3	132,7	2665,9	96,1	1633,7	91,5

Джерело: складено автором за [11]

Саме в такій ситуації зараз опинилася світова економіка. Темпи зростання кредитної піраміди та її розміри в світовій економіці, а також можливі наслідки кредитної кризи, що розпочалася у 2008-2009 роках, можна оцінити лише приблизно.

Так, наприклад, державний борг в більшості країн G7 (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Італія, Франція, Канада) перевищує розмір самого ВВП (табл.1). Лідерами є Японія (248 % державного боргу до ВВП), Італія (133 %), США (105 %). Дещо менший за розмір ВВП державний борг Німеччини (71 %), Великої Британії (89 %), Канади (91,5 %) та Франції (96,1 %).

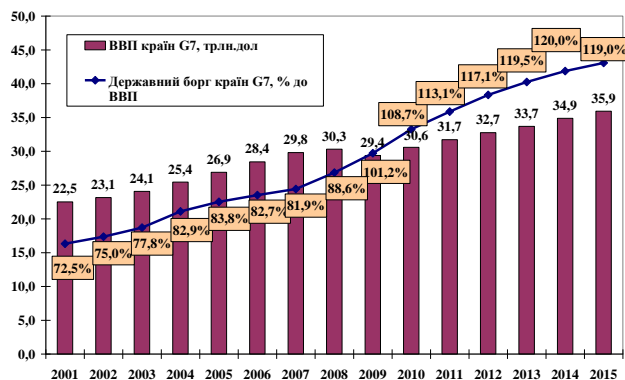

Рисунок 1 - Зростання ВВП та державного боргу країн G7 (складено автором за [11])

У 2015 році розмір державного боргу країн G7 склав 119% ВВП цих країн, або 43,1 трлн.дол проти лише 35,9 трлн.дол ВВП. За період з 2001 року по 2015 рік державний борг зазначених країн збільшується у 2,64 рази, тоді як ВВП збільшується лише у 1,6 рази (рис.1).

Одночасно можемо спостерігати, що відношення заборгованості домогосподарств до номінальних доходів за період з 1995 року по 2014 рік збільшилося майже вдвічі.

По деяких країнах заборгованість домогосподарств на 64 % (Канада), 56 % (Велика Британія), 29 % (Японія), 13 % (США) перевищують їх доходи (рис.2).

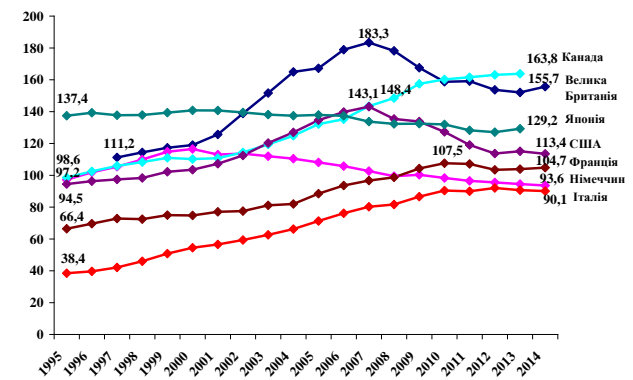

Рисунок 2 - Заборгованість домогосподарств країн G7, у % до номінальних доходів (складено автором за [11])

Боргова піраміда разом з кризою перевиробництва створюють унікальну ситуацію, коли їх взаємодія породжує синергетичний ефект, і очікування експертів з приводу падіння ВВП у провідних країнах світу можуть бути в реальності набагато більшими. Це стосується цілого ряду країн, в яких багато років мало місце надвисоке споживання за рахунок майбутніх доходів.

Аналіз фундаментальних причин кризи буде неповним, якщо не згадати ще про одну особливість сучасного фінансового капіталізму – домінування фінансового сектору над реальною економікою. Надмірне збільшення віртуальних фінансових інструментів, у тому числі, так званих деривативів, являє собою величезний спекулятивний надлишок, який породила сама система фінансового капіталізму.

Деривативи – це контракти, які нібито дають право купити або продати певну кількість базового активу (наприклад, акцій, облігацій, матеріальних активів тощо). Але мета покупки деривативу, як правило, полягає в одержанні не базового активу, а прибутку від зміни його ціни, тому кількість деривативів набагато перевищує кількість базового інструменту.

Аналіз ситуації з точки зору вирішення протиріччя між приватною власністю на засоби виробництва і суспільним характером праці ясно показує, що деривативи – це лише ще одна надбудова для забезпечення нейтралізації зайвого капіталу.

Таким чином, споруджена надбудова над класичним капіталізмом – система фінансового капіталізму – виявилася всього лише глобальною борговою (кредитною) пірамідою, обвалення якої стало справою часу.

Втім, вищенаведені міркування дещо розходяться із загальноприйнятими трактуванням сучасних економічних негараздів. З ліберальної точки зору сучасній світовій економіці ніщо не загрожує, а «криза ліквідності» є причиною «невеликої рецесії». Умовою ж подолання цього стану ліберали вважають потужні вливання ліквідності центробанками, а головне – збереження «вільного ринку» та інших завоювань глобалізації, наприклад, недопущення національного протекціонізму, бар'єрів для переміщення капіталів тощо.

На наш погляд таке трактування нинішньої економічної кризи є неповним, оскільки взаємне накладення трьох найпотужніших кризових факторів – чергової циклічної кризи перевиробництва, найпотужнішого в світовій історії кредитного колапсу і обвалення гіпертрофованого ринку віртуальних фінансових інструментів – робить сьогоднішні економічні катаклізми унікальними.

Основною вимогою сьогодення, на нашу думку, є осмислення глобалізму в контексті світових проблем і процесів, а, передусім, наукове забезпечення управління сучасним світовим розвитком. Суперечливість і турбулентність цього розвитку вимагає активного пошуку стабілізуючих, врівноважуючих механізмів управління надскладними глобальними відносинами і процесами в інтересах виживання людства [12].

Результатом сучасної системної кризи буде, перш за все, знищення «зайвого капіталу», яке виявиться у величезних фінансових втратах суб'єктів економіки, різкому здешевленні всіх активів і масових банкрутствах.

В класичному циклі вихідною і ключовою фазою виступає криза, яка є не тільки формою тимчасового вирішення проблем і протиріч в ринковій економіці, але й умовою прогресивного оновлення основного капіталу, зниження витрат виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції. Санаційну функцію класична криза виконувала переважно через механізм цін. У XIX столітті під час кризи темп падіння рівня цін значно перевищував темп падіння обсягів виробництва, що стало основою встановлення нових цінових пропорцій. Пристосування до них здійснювалося, в першу чергу, в ході знецінення основного капіталу. В період масового оновлення капіталу ціни знову піднімалися.

Сучасний цикл зазнав якісних змін. Це, по-перше, надмірна монополізація економіки. Вплив монополії проявляється в тому, що падіння виробництва, його зупинка відбуваються при збереженні монополюючих високих цін. Спостереження показують, що жоден цикл після Другої світової війни (крім циклу 1948-1949 років) не був пов'язаний з падінням цін. Масштаби подорожчання ростуть від циклу до циклу. Тому фірмам вдається отримувати прибуток навіть при скороченні виробництва. У той же час збереження високого рівня цін ускладнює процес масового оновлення капіталу. Тому в сучасних умовах криза не може до кінця виконати свою санаційну функцію, оскільки не сприяє позбавленню економіки від неефективних виробників.

Друга особливість сучасної циклічності проявляється в ослабленні державного регулювання економіки. Традиційно регулююча роль держави проявлялася в тому, що в антициклічних цілях використовується бюджетна політика. Під час кризи для стимулювання зростання виробництва різко розширювалися державні замовлення приватним підприємствам, в тому числі державне будівництво. Крім того, держава активізувала податкові інструменти для регулювання капіталовкладень і споживчого попиту. Під час спадів податкові надходження скорочувалися, а витрати держави зростали. Кредитна політика держави здійснювалася шляхом зниження процентної ставки центробанками при наданні позик комерційним банкам. Зазначені інструменти діяли автоматично. А в сучасних умовах ці та інші вбудовані стабілізатори економіки не спрацьовують.

Третя особливість сучасних циклів полягає у швидких темпах науково-технічного прогресу, що проявляється у значно прискореному оновленню основного капіталу на всіх фазах циклу, включаючи фазу кризи. В результаті перевиробництво товарів, як характерна риса кризи, змінюється надвиробництвом капіталу і хронічним неповним завантаженням виробництва. Це призводить до розмивання класичної динаміки циклу і циклічного характеру відтворення в цілому.

І останнє, в умовах глобалізації виробництва під впливом міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарських зв'язків цикл отримав світовий характер. Криза в одній країні тягне за собою кризові явища в інших країнах, які також втягуються в циклічні коливання.

Висновки. Спостереження за динамікою сучасної циклічності свідчать, що їх перебіг істотно модифікується. Однак характер модифікації не обмежується лише зміною

тривалості спадів і підйомів. Змінюється сама конфігурація циклу, його відтворювальна та санаційна функції, що істотно відрізняє сучасний цикл від класичного циклу, від циклу вільної конкуренції.

Основними особливостями сучасної циклічності, на нашу думку, є: надмірна монополізація економіки; ослаблення державного регулювання; надзвичайно швидкі темпи науково-технічного прогресу; глобалізація виробництва, що формує світовий (тотальний) характер циклічності.

Список літератури.

1. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т.3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
2. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды. – М.: Экономика, 2002. – 767 с.
3. Коуз Р.Г. Природа фирмы: Похождения, эволюция и развитие / За ред. О.Е. Вильямсона, С.Дж. Винтера; пер. з англ. – К.: А.С.К., 2002. – 336 с.
4. Макконнелл К.Р. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика [Текст] : пер.з англ. Ч. 1 : Макроекономіка / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – Львів : Просвіта, 1997. – 671 с.
5. К.Маркс і Ф.Енгельс. Повне зібрання творів. 50 тт. Київ, 1985
6. Самуельсон П. Економіка: монографія / П. Самуельсон; ред. О. Ліщишин. – Львів : Світ, 1993. – 495 с.
7. Сорос Д. Мировой экономический кризис и его значение. Новая парадигма финансовых рынков: Монография / Д. Сорос. Пер. с англ. Кристофа Вагнера. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2010. – 272 с.
8. Фридмен М. Монетарная история Соединенных Штатов. 1867 - 1960 / М. Фридман, А. Я. Шварц. - К.: Ваклер, 2007. - 880 с.
9. Ингульский Валентин. Глобальный гамбит / Интернет-журнал «Итоги» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://itogi.ua/ekonomika/929-2009-11-12-16-24-07.html> [12.11.2009 18:12]
10. Життя і творчість Миколи Дмитровича Кондратьєва і розвиток його теорії «довгих хвиль» // Інститут еволюційної економіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iee.org.ua/ua/great_scientist/3/
11. Статистика стран мира [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://svspsb.net/sverige/statistika-stran-mira.php>
12. Батюк Л.А. Соціально-економічні ризики сучасних глобалізаційних процесів / Л.А. Батюк, О.М. Кравченко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. [Всеукраїнський науковий журнал] – Харків :

ХНТУСГ, 2016. – №1 – С. 65-68.

References (transliterated)

1. *Economic Encyclopedia*: In three volumes. (2002). Vol.3 Redkol.: S.V. Mocherny. Kyiv: Publishing Center "Academy", 952 p. [in Ukrainian].
2. Kondrat'ev, N. (2002) *Bol'shyye tsykly kon'yunktury y teoriya predvideniya [Big cycles conjuncture and the theory of foresight]*. Moscow: Economy, 767 p. [in Russian].
3. Kouz, R. (2002) *Pryroda firmy: Pokhodzhennya, evolyutsiya i rozvytok [Nature of the Firm: Origins, Evolution and development]*. Kyiv: A.S.K., 336 p. [in Ukrainian].
4. Makkonnell, K. (1997) *Analitychna ekonomia: pryntsyipy, problemy i polityka [Analytical economy: principles, problems and policies]*. L'viv: Prosvita, 671 p. [in Ukrainian].
5. Marx, K., & Engels, F. (1985) *Povne zibrannia tvoriv [Complete Works]*. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Samuel'son, P. (1993) *Ekonomika: monohrafiya [Economy: monograph]*. L'viv: Svit, 495 p. [in Ukrainian].
7. Soros, D. (2010) *Myrovoj ekonomycheskyj kryzys y ego znachenyje. Novaia paradyhma fynansovykh rynkov [The global economic crisis and its implications. New Paradigm for Financial Markets]*. Moscow: Mann, Yvanov y Ferber, 272 p. [in Russian].
8. Frydmen, M. (2007) *Monetarnaia ystoriya Soedynnykh Shtatov. 1867 - 1960 [A Monetary History of the United States. 1867 - 1960]*. Kyiv: Vakler, 880 p. [in Russian].
9. Ynhul'skyj, Valentyn. (12.11.2009) *Hlobal'nyj hambyt [Global Gambit]*. Available at: <http://itogi.ua/ekonomika>
10. *Zhyttia i tvorchist' Mykoly Dmytrovycha Kondrat'ieva i rozvytok joho teorii «dovhykh khvyl'» [The life and work of Nikolai Kondratiev and the development of his theory of "long waves"]*. Institute of Evolutionary Economics. Available at: http://iee.org.ua/ua/great_scientist/3/
11. *Statistics of the world*. Available at: <http://svspsb.net/sverige/statistika-stran-mira.php>
12. Batiuk, L.A. and Kravchenko, O.M. (2016). *Sotsial'no-ekonomichni ryzyky suchasnykh hlobalizatsijnykh protsesiv [Social and economic risks of modern processes of globalization] Aktual'ni problemy innovatsijnoi ekonomiky. Vseukrains'kyj naukovyj zhurnal [Actual problems of innovative economy. Ukrainian Journal]*. Kharkiv: KNTUA, No 1, pp. 65-68 [in Ukrainian].

Надійшла (received) 19.09.2016

Бібліографічні описи / Библиографические описания / Bibliographic descriptions

Особливості сучасної циклічності / О.М. Кравченко // Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут” (економічні науки). – Х.: НТУ „ХПИ”. - 2016. - № 47(1219).- С. 74-78 .
Бібліогр. 12 назв. – ISSN 2519-4461.

Особенности современной цикличности / О.М. Кравченко // Вестник Национального технического университета “Харьковский политехнический институт” (экономические науки). – Х.: НТУ „ХПИ”. - 2016. - № 47(1219).- С. 74-78 .
Библиогр.: 12 названий. – ISSN 2519-4461.

Features of modern cyclicity / O.M. Kravchenko // Bulletin of National technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic Sciences). – Kharkiv.: NTU "KhPI". - 2016. - № 47(1219).- P. 74-78 .
Bibliogr.: 12 names. – ISSN 2519-4461.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Кравченко Ольга Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, м. Харків; тел.: +38 (095) 208-37-97; e-mail: olga0804kravchenko@gmail.com.

Кравченко Ольга Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенка, Харьков; тел.: +38 (095) 208-37-97; e-mail: olga0804kravchenko@gmail.com.

Kravchenko Olga Mikhaylovna – Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Docent, Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv; tel.: +38 (095) 208-37-97; e-mail: olga0804kravchenko@gmail.com.